

KÖPRÜLÜ NASIL SADRAZAM OLDU?

1656 yılında, dünyanın en büyük devleti olan Türk Osmanlı imparatorluğu tam bir anarşi içindeydi. Padişah olan IV. Mehmed çocuktuktu. Annesi Turhan Vâlide - Sultan saltanat nâibeliği yapıyordu. Zorbalık ve haksızlık alıp yürümüş devlet düzeni çığıırından çıkmıştı. 29 yaşındaki Hadice Turhan Sultan, sadrâzam olarak kimi iktidara getirdiyse hayal kırıklığına uğramıştı. Genç Saltanat Nâibesi'nin başlıca müşavirleri Kasım Ağa ile Solakzade idi.

Uzun yıllar hassa sermimarlığı yani bir çeşit bayındırlık bakanlığı yapan Kasım Ağa, 1651 de Turhan Sultan nâibe olunca, onun kethudâlığına getirildi. Bu sırada 76 yaşında, devrinin en ünlü mimarı idi. Zekâsı, bilgisi, tecrübesi, soğukkanlılığı, ağırbaşlılığı, vatenseverliği, yüksek ahlâkiyle, az zamanda genç ve tecrübesiz Vâlide - Sultan'ın en yakın müşaviri oldu. Bu yakınlığın şahsî menfaatleri için kullanmayı aklından bile geçirmedi ve bu sebeple büsbütün itibar kazandı. Ancak onun ıslahat fikirleri birçok devlet adamının menfaatine uymuyor, Kasım Ağa'yı bunamış olmakla itham ediyorlar, hafife alıyorlar, bazen tehdit ederek Saltanat Nâibesi'ne yalan yanlış fikirler vermemesini öğütüyorlardı. Kasım Ağa, korkusuz bir adamdı. Anarşinin koca imparatorluğu nasıl kemirdiğini çok iyi biliyordu, inandığı yoldan dönmedi. Vezirler, kendi işlerini beğenmeyen, Vâlide - Sultan'a kötüleyen, "Köprülü Mehmed Paşa" adındaki pek silik geçmişi olan bir ihtiyarı bıkip usanmadan öne süren Kasım Ağa'yı, Vâlide Kethudâlığından azlettirdiler. Ancak Kasım Ağa, bundan da korkmadı. Vâlide - Sultan'la haftada birkaç defa görüşüyor ve üzerindeki nüfuzunu muhafaza ediyordu. Her yeni sadrâzam, Kasım Ağa'ya ihtiyar başını kaybetmek istemezse bunakça tavsiyelerinden vazgeçmesi lâzım geldiğini söylüyor, fakat beriki bunlara kulak asmıyordu.

Vâlide - Sultanin iki numaralı has müşaviri ise, bir Enderûn mensubu olan Solakzâde Mehmed Hemdemî Efendi idi. Bu zat, tarihçi, bestekâr, sâzende, nakkaş ve şairdi. Meşhur bir Osmanlı tarihi yazmış ve zamanımıza kadar gelen güzel peşrevler ve saz semâîleri bestelemiştir. O da Köprülü'nün dostuydu.

Bu iki ihtiyar sanat adamının şiddetle destekledikleri ve iktidara getirebilmek için Vâlide-Sultan üzerinde bütün nüfuzlarını bıkip usanmadan kullandıkları Köprülü Mehmed Paşa kimdi? Samsun yakınlarında sonradan kendisine izafetle "Vezirköprü" denen kasabadan yetişmiş bir askerdi. Tahsili olmadığı için çok yavaş yükseldi. Ancak 56 yaşında sancakbeyi yani tümgeneral, 66 yaşında beylerbeyi (orgeneral), 74 yaşında vezir (mareşal) olabildi. Daima ikinci derecede eyaletlerde kullanıldı ve mühim bir iş yaptığı ne görüldü, ne işitildi. Bir ara, böyle silik bir şahsiyete her dediğini yaptırabileceğini uman sadrâzamlardan biri, onu kubbe veziri olarak İstanbul'a getirtti. Köprülü, Dîvân-i Hümâyûn yani bakanlar kurulu üyesi olarak

.da az konuşur, hemen hiç bir işe karışmaz, âdeta elinden hiç bir şey gelmez, akli fazla şeylere ermez, fakat sert, hattâ nobran bir vezir hüviyetini muhafaza etti. Ancak bu ihtiyar vezir, Kasım Ağa, Solakzade, Evliyâ Çelebi gibi sanat ve ilim adamlarıyla arkadaşça konuşur, hususî meclislerde onlara devlet idaresi hakkındaki fikirlerini açıkladı. Bu fikirleri hükümet müzakerelerinde ağzına bile almazdı. Çünkü tehlikeli olmasa bile lüzumsuz olduğuna inanmıştı. Cahil olmakla beraber ilme büyük sevgisi vardı. Cehaletini saklamaz, bundan dolayı yanıp yakılır, oğullarını çok iyi okuttuğundan bahsederdi. İddiasızlığı ve sert, hattâ kaba şahsiyeti içindeki tevazuu, bu hava içinde devlet idaresi hakkında ileri sürdüğü fikirler, hiç, bir zaman siyasî bir rol oynamaları düşünülmeven bu gibi ilim ve sanat adamlarını şiddetle etkilemişti. Köprülü'nün, devleti düştüğü anarşi uçurumundan kurtarabilmek için ileri sürdüğü fikirler, fazla orijinal şeyler değildi. Aşağı yukarı IV. Murad'ın yaptıklarının aynıydı. Zaten ihtiyar Köprülü'ye göre gerçek hükümdar ve devlet adamı, genç IV. Murad'dı; 8 padişah gören Köprülü'nün en beğendiği hükümdar oydu. IV. Murad çok bilgili ve kültürlü, Köprülü cahildi. Ancak IV. Murad, çok genç bir adam, Köprülü, 78 yaşında, görüp işitmediği şey kalmamış, pek tecrübeli bir ihtiyardı. İmparatorluğu kurtarmak için IV. Murad'ın yaptıklarını yapmaktan başka çare olmadığı fikri, Köprülü'ye has bir fikir değildi. Bunu herkes biliyordu. Yalnız ortada tatbik edecek adam yoktu. Adam olsa bile, salâhiyetleri kâfi gelmiyordu. Demek ki genç Turhan Vâlide'nin Köprülü'yü iktidara getirmesi fazla bir mâna ifade etmezdi. Sadrâzam öylesine salâhiyetlerle teçhiz etmeliydi ki, istenen şeyleri başarabilsin. Turhan Sultan da bu salâhiyetleri vermesini bilecek derecede açık fikirli ve vatansever bir imparatoriçe idi.

Turhan Sultan, Köprülü'nün sadâreti sevinçle kabul edeceğini sanıyordu. Halbuki öyle olmadı. İhtiyar vezir, bu makamı kabul etmek için, Türkiye tarihinde hiç bir başbakanın istemeye cesaret edemediği salâhiyetleri istedi. Köprülü, bu salâhiyetleri almadan sadârete getirilmesinin hiç bir değer ifade etmediğini ileri sürüyordu. Turhan Sultan, istenen bütün yetkileri verdi. 15 Eylül 1656 da, son yılların nispeten en iyi sadrâzamı olan Boynueğri Mehmed Paşadan mühr-i hümayûn alındı, Köprülü'ye verildi. 29 yaşındaki Valide Sultan'ın eteğini öpen ihtiyar Köprülü, Dîvân-1 Hümayûn'a gidip makamına oturdu. Türkiye tarihinde, İkinci Viyana Muhasarasına kadar 27 yıl devam eden ve "Köprülüler Devri" denen pek parlak bir devir başlamıştı.

Kaynak: Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Yapraklar, MEB, İstanbul, 1989. S. 190-193